

بررسی فضای عاطفی و کنترل والدین بر کاربردهای تلفن همراه در بین نوجوانان شهر تهران

شراره مهدی‌زاده^۱

نرگس طالبی تماجانلی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۶/۳۱

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۱/۲۲

چکیده

امروزه تلفن همراه، به‌عنوان یکی از مظاهر فناوری ارتباطی نوین، در زندگی فردی و اجتماعی بشر جایگاهی قدرتمند دارد و جزء لاینفک مناسبات روزمره محسوب می‌شود؛ به‌طوری‌که می‌توان ادعا کرد برای بسیاری از افراد، زندگی بدون آن امکان‌پذیر نیست یا دست‌کم مطلوبیتی ندارد. نفوذ کاربرد تلفن همراه در شئون زندگی، پدیده‌ای جهانی است و در جامعه ما، با وجود فروکش کردن تب اولیه استفاده از آن، مقبولیتش به‌حدی رسیده است که مضرات جدی و اساسی این فناوری مدرن را مخفی و نادیده نگه می‌دارد. به‌طورکلی، هدف پژوهش حاضر، بررسی فضای عاطفی خانواده و کنترل والدین بر کاربردهای مطلوب و نامطلوب تلفن همراه است. روش پژوهش، پیمایش است که با استفاده از تکنیک پرسشنامه در میان ۳۸۰ نفر از نوجوانان ۱۲ تا ۱۸ ساله در شهر تهران انجام گرفت. چارچوب‌های مفهومی این پژوهش، براساس بررسی دیدگاه‌های جامعه‌شناسی انحرافات، ارتباطات و روان‌شناسی و مرور منابع تجربی، تنظیم و در قالب آن، فرضیه‌های اصلی مطرح شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که پسران بیشتر از دختران، از تلفن همراه به‌صورت نامطلوب استفاده می‌کنند. همچنین مشخص شد عواملی از قبیل فضای عاطفی خانواده، کنترل والدین و زمینه ویژه کاربری، بر استفاده نوجوانان از تلفن همراه تأثیر دارد. درحقیقت، فضای عاطفی خانواده و کنترل والدین، عامل بازدارنده نوجوانان از کاربرد نامطلوب و گرایش به سمت کاربرد مطلوب تلفن همراه است. واژه‌های کلیدی: تلفن همراه، فضای عاطفی، کاربرد مطلوب و نامطلوب، کنترل والدین.

^۱. عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه الزهرا (س) (نویسنده مسئول).

sh.mehdizadeh@alzahra.ac.ir

^۲. کارشناس ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی دانشگاه الزهرا (س)، ntalebi10@yahoo.com

مقدمه

رسانه‌های جمعی، به‌ویژه رسانه‌های شنیداری با کارکرد متنوع، به‌تدریج جای انواعی از ارتباط بین‌فردی را گرفته‌اند و توانسته‌اند فضای انفرادی را بر فضای جمعی و اجتماعی در خانواده حاکم کنند؛ به‌طوری‌که گسترش تکنیکی رسانه‌های شنیداری و رایانه‌ای، هنگامی‌که نوجوان روابط عاطفی مناسب با خانواده نداشته باشد، بخش بزرگی از اوقات نوجوان را به‌خود اختصاص می‌دهد. جو عاطفی خانواده، از عوامل مهم در شکل‌گیری نوع رفتار و کاربردهای مختلف نوجوانان از وسایل ارتباطی محسوب می‌شود که در دوران بلوغ، در سایه کنترل و نظارت مناسب والدین بر نوجوانان، موجب شکل‌گیری رفتار مناسب یا نامناسب در وی می‌شود. رفتارهای والدین و اعضای خانواده، در نوع واکنش‌های افراد نیز مؤثر است که این واکنش‌ها در پی‌ریزی رفتارهای فرد در دوران بلوغ، سهم بسزایی دارد. یکی از عوامل مهم در بروز رفتارهای نابهنجار به‌ویژه در نوجوانان، نبود فضای عاطفی مناسب در خانواده است. خانواده، محیطی است که پیوندهای حاکم بر آن، تفاوت زیادی با روابط حاکم در محیط‌های بیرونی دارد. بسیاری از نیازهای روانی و عاطفی نوجوانان، در این محیط تأمین می‌شود و پشتوانه ورود او به جامعه است. به‌همین دلیل، نقش آن نیز پررنگ‌تر از همه عوامل محیطی دیگر است. علت بسیاری از آسیب‌های اجتماعی در شهرهای بزرگ، از هم‌پاشیدگی کانون خانواده و تزلزل در روابط میان اعضاست. به‌نظر می‌رسد که محیط عاطفی خانواده، تربیت و نظارت صحیح والدین، در پیشگیری از وقوع رفتارهای نابهنجار فرزندان تأثیرگذار است. شواهد نشان می‌دهد به‌میزانی که خانواده، زمان و انرژی بیشتری صرف تربیت فرزند کند، اعضای خانواده کمتر به انحراف کشیده می‌شوند (محمدی، ۱۳۸۳: ۵۵-۵۶).

عوامل متعددی در رفتار کودکان و نوجوانان تأثیرگذارند. این عوامل ممکن است آسیب‌زا باشند. هر قدر میزان این آسیب‌زایی شدیدتر باشد، بروز رفتارهای منفی در نوجوانان بیشتر می‌شود. جو عاطفی و روانی خانواده، به‌طور مستقیم بر اعمال نوجوانان تأثیر دارد. اگر فضای عاطفی خانواده، پذیرنده و با محبت باشد، نظارت بر رفتار و اعمال نوجوان آسان‌تر می‌شود و احتمال بروز ناهنجاری کاهش می‌یابد و برعکس، اگر جو خانواده سرد و متشنج باشد، نظارت بر اعمال فرزندان دشوارتر می‌شود و احتمال بروز ناهنجاری افزایش می‌یابد. نبود یا ضعف کنترل فرزندان در خانواده، احتمال بروز ناهنجاری‌ها را افزایش می‌دهد. ضعف کنترل اجتماعی

و کنترل خانوادگی، نشان از نابسامانی دارد. یکی از دلایل مهم این وضعیت، شفاف نبودن روابط اعضای خانواده است.

همچنین از آنجاکه استفاده نامطلوب از تلفن همراه، آسیب‌هایی را در بلندمدت، به جامعه و مردم وارد می‌سازد، آرامش روانی و امنیت و اطمینان را در آن‌ها به خطر می‌اندازد و آن‌ها را فرسوده می‌کند. بدین ترتیب، به جای اینکه جامعه، محل پرورش و رشد استعدادها بالقوه مردم باشد، محیطی مساعد برای تخریب، فروپاشی و آسیب‌های اجتماعی می‌شود؛ بنابراین، لازم است از رفتارهایی که مغایر با ارزش‌ها و الگوهای پذیرفته‌شده اجتماعی است و به نحوی موجب انحطاط جامعه می‌شود یا وجدان عمومی را جریحه‌دار می‌کند، جلوگیری شود. همچنین با پیدایش تلفن همراه، تغییرهای شگرفی در روابط میان انسان‌ها پدیدار شده است. این وسیله در دوره‌های سنی ویژه مثل کودکی و نوجوانی، جانشین جذابی برای بسیاری از فعالیت‌ها و برنامه‌ها در اوقات فراغت به‌شمار می‌آید. شیوع و گسترش بیش‌ازحد این وسیله، آن را به ابزاری اجتماعی تبدیل کرده است که پیامدهای مثبت و منفی در پی دارد. از این‌رو، بررسی ابعاد گوناگون این مسئله اهمیت بسیار دارد. بدین ترتیب، در این پژوهش با هدف بررسی فضای عاطفی حاکم بر خانواده و میزان کنترل والدین بر فرزندان نوجوان، به احتمال بروز ناهنجاری در استفاده از تلفن همراه می‌پردازیم.

ملاحظات نظری

افزایش تلفن همراه و دسترسی آسان همه گروه‌های سنی به آن از یک‌سو و توسعه و چندرسانه‌ای شدن نسل جدید تلفن‌های همراه از سوی دیگر، موجب استقبال گسترده نوجوانان از این پدیده شده است. تمایل نوجوانان به استفاده بیش‌ازحد از تلفن همراه، این تفکر را ایجاد می‌کند که شاید گرایش به استفاده زیاد و نادرست نوجوانان از تلفن همراه، به دلیل عواملی مانند نبود تعامل‌های عاطفی و نبود فضای احساسی مناسب در خانواده و به دنبال آن، نبود کنترل درست والدین بر این ابزار ارتباطی باشد. یکی از علل گرایش نوجوانان به استفاده فزاینده و نامطلوب از تلفن همراه، ممکن است نداشتن روابط عاطفی مناسب با والدین یا نداشتن کنترل کافی و مناسب بر رفتارهای فرزندان باشد.

در این پژوهش، نظریه‌ها در قالب سه دسته تلفن همراه، ارتباطات خانوادگی و کنترل والدین مطرح شده است.

در فرایند نشر پیام از طریق فناوری‌های نوین ارتباطی به‌ویژه تلفن همراه، همیشه میزانی از خطرپذیری برای کاربران وجود دارد. نوجوانان به‌عنوان بخشی از جمعیت که از توان و استعداد بیشتری نسبت به سایر بخش‌های جمعیت برخوردارند، در بسیاری از مواقع، بیشترین مصرف‌کنندگان تلفن همراه‌اند. صاحب‌نظران معتقدند که هیچ نوآوری‌ای، بدون تأثیرهای جانبی نیست. هر قدر نوآوری مهم‌تر، پیشرفته‌تر و نوین‌تر باشد، اشتیاق بیشتری برای پذیرش آن وجود دارد و احتمال ایجاد پیامدهای آن افزایش می‌یابد (راجرز و شومیکر^۱، ۱۳۶۹: ۳۵۲). در بررسی پیامدها، ابتدا باید متغیرهای تأثیرگذار معلوم شوند.

وبستر و واکشلاگ^۲، براساس چندین نظریه درمورد تلفن همراه، متغیرهای تأثیرگذار بر کاربردهای تلفن همراه را در شش دسته جای داده‌اند: در دسته اول، متغیرهای زمینه‌ای یا محیط اجتماعی، شامل پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده، منطقه یا محل زندگی قرار دارد. در دسته دوم، مشخصه‌های فردی شامل سن، جنس و مقطع تحصیلی قرار می‌گیرند که در این زمینه، دفلور به‌نقل از مک‌کوایل^۳ می‌گوید: استفاده از رسانه‌ها پیوندی عمیق با سایر مشخصه‌های اجتماعی و جمعیت‌شناختی، به‌ویژه سن، درآمد، جنس و شغل دارد. در دسته سوم، نیازها و انگیزه‌ها قرار می‌گیرند. در دسته چهارم، عادات‌های عمومی مربوط به استفاده از رسانه در اوقات فراغت و امکان مخاطب قرارگرفتن در زمانی معین جای دارند. در این زمینه، بر توان اقتصادی لازم برای دسترسی به رسانه‌ها نیز باید اشاره کرد. درباره میزان گذران اوقات فراغت، مک‌کوایل بیان می‌کند که استفاده زیاد از رسانه‌ها به داشتن وقت زیاد در خانه مربوط است و در ادامه می‌افزاید فرارترین مخاطبان غالباً پرمشغله‌ترین و ثروتمندترین‌ها هستند (مک‌کوایل، ۱۳۸۰: ۱۱۲). در دسته پنجم، به آگاهی، میزان و نوع اطلاعات مخاطبان اشاره می‌شود. در این زمینه انتظار می‌رود مخاطبان فعال‌تر بتوانند بهره‌مندی از رسانه‌ها را به‌نحو مؤثرتری برنامه‌ریزی کنند. متغیر طول استفاده یا کاربری تلفن همراه نیز در این دسته جای می‌گیرد.

در دسته ششم نیز به زمینه ویژه استفاده از رسانه‌ها، یعنی استفاده جمعی و مکان کاربری اشاره می‌شود. پرسش اصلی این است که آیا استفاده از رسانه در تنهایی انجام می‌گیرد یا در کنار دیگران (دوستان، خانواده و...). مکان استفاده از رسانه (مثلاً خانه، محل کار، محل تحصیل،

1. Rajers & Shomicer

2. Webster & vaktashk

3. Mak Coal

درحین مسافرت و...) نیز ماهیت استفاده و همچنین فرایند انجام گزینش‌ها را تغییر می‌دهد. متغیر نحوه آشنایی با تلفن همراه در این دسته قرار دارد (همان: ۱۱۵).

چنانکه اشاره شد، از جمله متغیرهای تأثیرگذار بر ویژگی‌های خانوادگی به‌ویژه روابط درون خانواده است. خانواده، یک سازمان اجتماعی کوچک است که روابط اعضای آن، به‌ویژه روابط والدین با فرزندان، مهم‌ترین عنصر شکل‌دهنده این سازمان است. روابط والدین و نوجوانان، با رشد سن نوجوان، گرایش به پویایی دارد. ۱۳ سالگی شروع دوره نوجوانی است و ۱۸ سالگی پایان آن. پیوندهای بین والدین و نوجوان متنوع است و وابستگی زیادی به سن نوجوان دارد (روزنبرگ و ترنر^۱، ۱۹۸۱).

لینگ^۲ معتقد است که شدت و عمق کنش متقابل اعضای خانواده، عامل پیوند والدین و فرزندان با یکدیگر است. یکی از موضوع‌های مهم در دوره نوجوانی، تنش نوجوانان با والدین و تلاش برای کسب استقلال است. درحقیقت، نوجوانی دوره‌ای است که در آن، والدین و نوجوانان به‌طور تصاعدی به سمت راه‌های جداگانه‌ای می‌روند و به‌طور ویژه برای نوجوانان، گروه‌های همسالان نهادی اصلی در تعامل محسوب می‌شوند (لینگ، ۲۰۰۵: ۲۴).

گیدنز^۳ نیز از نوعی رابطه با عنوان رابطه ناب یاد می‌کند که در آن افراد، عاری از هر نوع وابستگی اقتصادی، سیاسی، ایدئولوژیک و...، صرفاً به‌خاطر مودت، دوستی، عشق متقابل و باهم‌بودن، به تشکیل خانواده اقدام می‌کنند که در آن، همفکری، همدلی، همکاری و اعتماد و احترام و بهره‌مندی و احساس لذت متقابل جای هرگونه نابرابری و تبعیض جنسیتی را می‌گیرد (گیدنز، ۱۹۹۸: ۲۴).

رابطه ناب، رابطه‌ای است که با دیگری به‌عنوان شخص و اینکه چه کسی است برقرار می‌شود، نه به‌عنوان اینکه چه نقش اجتماعی ویژه‌ای دارد یا در زندگی چه کاری می‌کند. از این‌رو، رابطه ناب در روابط زن و مرد، والدین و فرزند، رابطه‌ای است که براساس علاقه برقرار شود، نه براساس عادت‌ها و سنت‌ها. امروزه کودکان، بسیار بیشتر از گذشته، آزادی و حق اظهارنظر دارند و از حقوق بی‌سابقه‌ای برخوردار شده‌اند؛ تاجایی که گروهی عصر حاضر را عصر «کودک عزیز» یا عصر فرزندسالاری نامیده‌اند. از منظر گیدنز، شاخص‌های خانواده

1. Rozenberg & Terner

2. Ling

3. Giddens

دموکراتیک عبارت‌اند از: برابری، استقلال، احترام متقابل، تصمیم‌گیری از طریق برقراری ارتباط و آزادی از خشونت. دموکراسی مورد نظر وی - که آن را دموکراسی گفت‌وگویی می‌نامد - همان دموکراسی مشورتی است که در خصوصی‌ترین روابط زندگی از قبیل روابط خانوادگی به‌کار گرفته می‌شود (محمدی، ۱۳۸۳: ۵۰).

دوروتی لاولونت^۱، با مطرح کردن نظریه فضای عاطفی خانواده در مورد نقش رفتارهای آسیب‌زای خانواده در شکل‌گیری رفتار نابهنجار متذکر می‌شود که تجربه‌های اولیه زندگی، در تعیین رفتار بعدی مؤثر است و خانواده اولین نهادی است که زمینه و شرایط چنین تجربه‌هایی را فراهم می‌کند. وی بر عواملی از قبیل تنبیه، شدت عمل و سختگیری عاطفی، زیاده‌روی در ابراز محبت و مراقبت و محافظت بیش از اندازه، توقع‌های نامعقول و انتظارات نابخجای از فرزندان، نظم و انضباط نامقبول و افراطی و تفریطی - که در شکل‌گیری رفتار نابهنجار اعضا مؤثر است - تأکید می‌کند.

لاولونت می‌کوشد از طریق ارتباط رفتارهای آسیب‌زای خانواده با شکل‌گیری رفتارهای نابهنجار اعضا، تعیین‌کننده‌های ساختاری رفتار نابهنجار را در خانواده توضیح دهد. او متذکر می‌شود که تجربه‌های اولیه زندگی، در تعیین چگونگی رفتار مؤثر است و خانواده اولین گروه و نهادی است که زمینه و شرایط چنین تجربه‌هایی را فراهم می‌سازد؛ بنابراین، توجه به روابط میان اعضای خانواده و تأثیرهای متقابل این کنش‌ها در رفتار کودک و نوجوان، امری مهم و شایان توجه است (محسنی، ۱۳۸۲: ۷۲).

روابط والدین - فرزندان، تا حد بسیار زیادی متأثر از سطح درگیری والدین با زندگی فرزندان است. والدینی که بیشتر با زندگی فرزندان و نوجوانان درگیرند، با آنان شبکه روابط گسترده‌تری دارند و طبیعتاً در این مورد آثار مثبت و منفی ساخت این روابط بر زندگی نوجوانان و جوانان بیشتر است تا وضعیتی که در آن، پدر و مادر کمتر درگیرند. از این نظر، محققان تلاش کرده‌اند تا به طبقه‌بندی والدین بپردازند. در تعریف آماتو، والدین بسیار درگیر با تأثیرهای مثبت، والدین کارآمد تعریف شده‌اند. از نظر او، والدین کارآمد والدینی هستند با حمایت بالا، نظارت کامل و دقیق و استفاده کمتر یا استفاده نکردن از تنبیه بدنی در تربیت فرزندان (آماتو و فولر^۲، ۲۰۰۲).

1. Lovlont

2. Amato & Flowr

پژوهش‌های دیگر نشان داده است که سطح درگیری والدین با فرزندان و جوانان، تأثیر مثبتی بر جنبه‌های مثبت زندگی مانند کسب مدارج تحصیلی توسط فرزندان و همبستگی منفی با کجروی‌های جوانان دارد. کنترل و نظارت والدین بر امور فرزندان و جوانان، مهم‌ترین سازوکاری است که از طریق روابط خانوادگی شکل می‌گیرد و بر رفتارهای فرزندان تأثیر می‌گذارد. مراقبت و نظارت خانواده بر امور شخصی و روابط خانوادگی فرزندان، همواره محل مناقشه و تعامل‌های نسلی بوده است. همچنین، رفتارها و عمل اجتماعی فرزندان و نوجوانان، متأثر از این متغیر است؛ به عبارتی، این ویژگی، یکی از متغیرهای مهم روابط خانوادگی به‌شمار می‌رود.

در نظریه نظارت اجتماعی، بزهکاری نتیجه نبود کنترل اجتماعی است. فرض اصلی این نظریه، مبتنی بر دیدگاه فروید است که می‌گوید افراد به‌طور طبیعی، به بزهکاری تمایل دارند و اگر کنترل نشوند، به کجروی می‌پردازند. بزهکاری بیش از آنکه ناشی از نیروهای محرک نابهنجار باشد، محصول نبود ممانعت است. این درست نقطه مقابل نظریه فشار و یادگیری است که بزهکاری را ناشی از شرایط اجتماعی ویژه (شکاف اهداف و ابزار مقبول اجتماعی و تجربه یادگیری از دیگران) می‌داند. نظریه‌های یادگیری و فشار، به‌طور مستقیم می‌پرسند علت بزهکاری چیست، اما نظریه نظارت اجتماعی به‌طور مستقیم می‌پرسد علت هم‌نوایی چیست؛ زیرا آنچه موجب کج‌رفتاری می‌شود، نبود همان چیزی است که به هم‌نوایی می‌انجامد. آنچه موجب هم‌نوایی می‌شود، اعمال نظارت اجتماعی بر افراد، برای پیشگیری از کج‌رفتاری است. هیرشی علت هم‌نوایی افراد با هنجارهای اجتماعی را پیوند اجتماعی آن‌ها می‌داند و مدعی است که پیوند میان فرد و جامعه، مهم‌ترین علت هم‌نوایی و عامل اصلی کنترل رفتارهای فرد است و ضعف این پیوند یا نبود آن، موجب کج‌رفتاری می‌شود. از نظر هیرشی، پیوند فرد با جامعه چهار جزء اصلی دارد که مانع کج‌رفتاری می‌شوند. این اجزا عبارت‌اند از: تعلق خاطر، تعهد، درگیر شدن و اعتقاد (صدیق سروستانی، ۱۳۸۲: ۵۲).

چارچوب نظری

چارچوب نظری این پژوهش، نظریه کارکردگرایی و نظریه‌های روابط خانوادگی و کنترل است؛ بنابراین، ترکیبی از دیدگاه‌های ارتباطی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی، به‌علاوه تجربه زیسته محققان در روند انجام پژوهش است.

در پژوهش حاضر، براساس نظریه کارکردگرایی مرتون، کاربردهای مطلوب و نامطلوب تلفن همراه مطرح می‌شود. مرتون در کنار مفهوم کارکردهای مثبت، به طرح عناصر غیرکارکردی یا کارکردهای منفی پرداخت. به نظر مرتون، عناصر غیرکارکردی، معمولاً بخشی از هر نظام اجتماعی هستند که ممکن است با انباشته شدن آن‌ها تغییرهایی در ساختار اجتماعی به‌وجود آید. مرتون با تأکید بر کارکردهای مناسب و نامناسب، زمینه را نه تنها برای بررسی پایه‌های ثبات اجتماعی، بلکه برای شناسایی منابع بالقوه تغییر امکان‌پذیر ساخته است. فشارهای حاصل از ساختار اجتماعی - که ناشی از پیامد کارکردهای نامناسب است - موجب شکست نهادی و تغییرهای اجتماعی بنیادی می‌شود. مرتون معتقد است وقتی که سازوکارهای هنجاری، توان خود را از دست می‌دهند، بی‌سازمانی اجتماعی ظاهر می‌شود (غفاری، ۱۳۸۴: ۱۰۲).

همچنین، برای بررسی فضای عاطفی خانواده، از نظریه منبع لی پلی استفاده شد که با تأکید بر نقش خانواده، به‌عنوان گروهی پویا معتقد است خانواده به‌عنوان واحدی اجتماعی - که بر همه ویژگی‌های مهم اجتماعی تأثیر دارد - طی فرایند تولید و مصرف منابع، بر رفتار اجتماعی فرد تأثیر می‌گذارد. چگونگی مواجهه خانواده با نیازهای مادی و غیرمادی فرد، معیاری برای عملکرد اجتماعی آن است؛ بنابراین، خانواده محلی برای پاسخ به نیازهاست. همچنین، یکی از نیازهای اساسی و روانی انسان، محبت است. انسان میل دارد مورد محبت دیگران واقع شود و خود نیز به دیگران ابراز محبت کند. وجود عشق و دوستی، جزء منابع اصلی، در نظریه منبع است. به نظر لی پلی چنانچه فردی، عشق یا دوستی را در خانواده مبادله نکند، حتی اگر منزلت و وضع اجتماعی مناسبی را دریافت دارد، در مقایسه با وجود روابط عاطفی گرم، درجه‌های پایین‌تری از رضایت خانوادگی را دارد. در نظریه وی، منابع خانوادگی، تأثیرهای مکملی بر یکدیگر دارند؛ برای مثال، وجود عشق و دوستی، بدون ارائه همزمان احترام، امری نادرست است (ریتنج و رانت، ۱۹۹۹: ۳۰۱-۳۰۹).

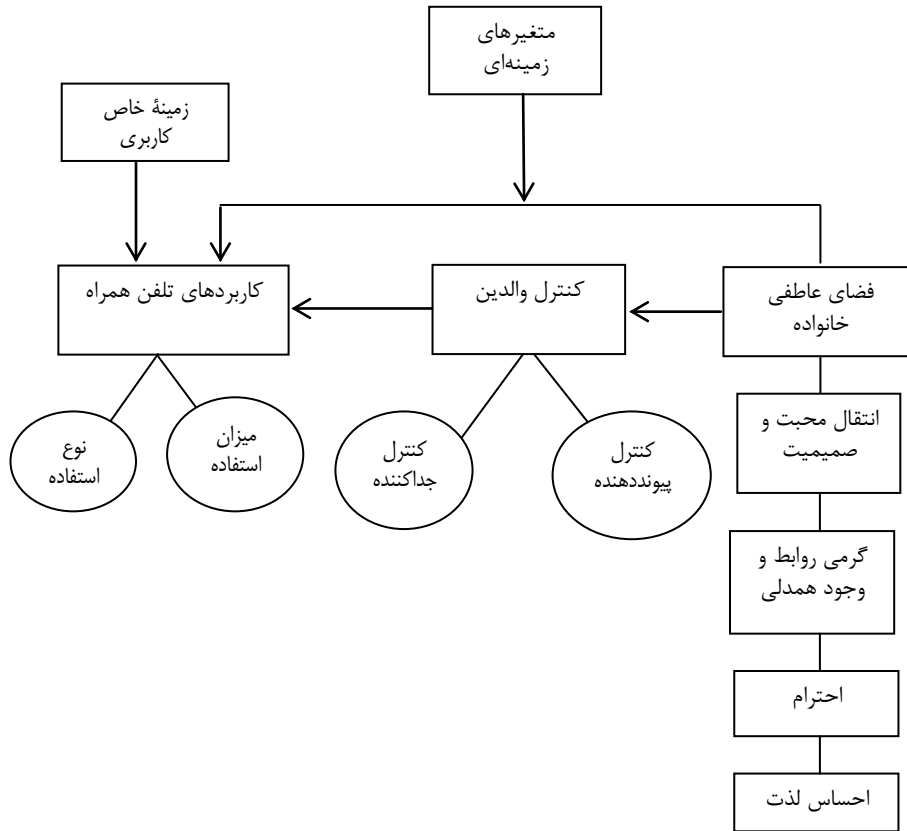
بررسی روابط خانوادگی، به ویژه از نوع روابط والد-فرزندی، پیچیدگی‌های زیادی دارد. جنبه‌های اقتصادی دادوستد اعضا و والدین-فرزند، اعتماد در روابط بین اعضا و اعمال کنترل و نظارت بر عقاید، نگرش‌ها و رفتارهای جوانان، از طریق روابط خانوادگی و والد-فرزندی، ابعادی از روابط خانوادگی است (فرانکن برگ و و یلیس، ۲۰۰۲). کنترل و نظارت والدین بر امور فرزندان و جوانان، مهم‌ترین سازوکاری است که از طریق روابط خانوادگی شکل می‌گیرد و بر رفتارهای فرزندان تأثیر می‌گذارد. والدین کارآمد، بنابه تعریف آماتو و فولر، با این ویژگی تعیین می‌شوند. آماتو و فولر، در پژوهش خود نتیجه گرفتند که وقتی والدین، سطح بالایی از نظارت را بر فرزندان بین ۵ تا ۱۱ سال اجرا کردند، انحراف‌ها و رفتارهای غیرطبیعی در این بچه‌ها کاهش یافت.

در نظریه کنترل، جان بریث‌ویت هم مانند هیرشی، علت وجود هم‌نوابی در جامعه را کنترل رفتار افراد توسط عوامل مختلف می‌داند، اما هیرشی شیوه این کنترل را پیوند فرد با جامعه می‌داند؛ درحالی‌که بریث‌ویت درباره کنترل افراد توسط جامعه، از طریق شرم‌نده‌سازی بحث می‌کند. به نظر وی شرم‌نده‌سازی، نوعی ابزار رد اجتماعی در برابر رفتاری ویژه برای تحریک ندامت در شخص خلافکار است (سروستانی، ۱۳۹۰: ۵۳). بریث‌ویت از دو نوع شرم‌نده‌سازی سخن می‌گوید:

۱. شرم‌نده‌سازی جداکننده که فرد کج‌رفتار طی آن، مجازات، بدنام، طرد و از جامعه هم‌نویان تبعید می‌شود؛ ۲. شرم‌نده‌سازی پیونددهنده که ضمن اعلام درک احساس کج‌رفتار و نادیده گرفتن تخلف وی و حتی ابراز احترام به او، نوعی احساس تقصیر در او ایجاد می‌کند که در نهایت، او را از ادامه کج‌رفتاری باز می‌دارد. وی در نهایت، از بازگشت به جمع هم‌نویان استقبال می‌کند (همان: ۵۴).

بریث‌ویت مدعی است در جوامع سنتی که روابط متقابل قوی‌تری وجود دارد و فردگرایی ضعیف است، شرم‌نده‌سازی پیونددهنده مؤثرتر است و مانع کج‌رفتاری بیشتر می‌شود (تیو، ۲۰۰۱: ۲۸؛ کاهان، ۱۹۹۷؛ بریث‌ویت، ۱۹۸۹). از این‌رو، برای سنجش کنترل، از نظریه کنترل بریث‌ویت استفاده شده است.

از این مباحث، مدل زیر استنباط می‌شود:

فرضیه‌های پژوهش

- بین فضای عاطفی خانواده و کنترل والدین، رابطه وجود دارد.
- بین کنترل والدین و کاربرد (مطلوب و نامطلوب) تلفن همراه، رابطه وجود دارد.
- بین فضای عاطفی خانواده و کاربرد (مطلوب و نامطلوب) تلفن همراه، رابطه وجود دارد.
- بین زمینه ویژه کاربری و کاربرد تلفن همراه، رابطه وجود دارد.
- بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده و کاربرد تلفن همراه، رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع مطالعه غیرآزمایشی (غیرتجربی) است که در سطح توصیفی و تحلیلی، از روش پیمایش به مطالعه موضوع می‌پردازد. جامعه آماری این پژوهش شامل نوجوانان (۱۲-۱۸

سال) دختر و پسر شهر تهران است که جمعیت آنان براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران، ۱،۳۲۸،۹۹۸ نفر است. با توجه به حجم بالای جامعه آماری و محدودیت زمان و دسترسی به نوجوانان، برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. حجم نمونه ۳۸۴ نفر است. ابتدا ۴۰۰ پرسشنامه توزیع شد و با کنارگذاشتن پرسشنامه‌های مخدوش، از ۳۸۰ پرسشنامه برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها استفاده شد.

در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شد. ابتدا تهران به سه منطقه شمال، مرکز و جنوب تقسیم شد و در مرحله بعد، با استفاده از نقشه بلوک‌ها، از هر منطقه، دو بلوک با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شد. پس از تعیین خانوارهای نمونه، پرسشنامه تکمیل شد. البته در صورت نبود افراد واجد شرایط، پرسشگران خانواده نمونه را تغییر دادند و از پلاک‌های بعدی به‌عنوان جایگزین استفاده کردند. در منطقه شمال تهران، به دلیل همکاری نکردن والدین، بخشی از نمونه‌گیری، به شکل غیر تصادفی (به شیوه گلوله‌برفی) انجام گرفت. پس از جمع‌آوری اطلاعات نیز برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شد.

تعریف مفاهیم

کاربردهای تلفن همراه

برای سنجش کاربردهای تلفن همراه در بین دانش‌آموزان، از دو شاخص نوع استفاده و میزان استفاده بهره گرفته شد.

الف) نوع استفاده: انواع استفاده‌های افراد از تلفن همراه است. کارکردهای تلفن همراه، فرصتی است که یک وسیله یا ابزار فراهم می‌کند تا فرد نیازهای خود را تأمین کند. وقتی این کارکردها از مسیر خود خارج شود، امکان دارد به سمت کژکارکردها میل پیدا کند که ما آن را کارکرد نامطلوب می‌نامیم. در تحقیق حاضر، نوع استفاده در دو سطح نسبت به کارکرد مطلوب و نامطلوب اندازه‌گیری می‌شود. کارکرد مطلوب شامل محتوای پیامک‌های ارسالی و دریافتی (احوال‌پرسی، قرار ملاقات، ابراز محبت و دوستی، تبریک و تسلیت مناسب‌ها، پیام درسی)، تخلیه روانی، ایجاد سرگرمی و هیجان‌جویی مثبت، ایجاد ارتباط و تولید خلاقیت ادبی و هنری و کارکرد نامطلوب شامل محتوای پیامک‌های ارسالی و دریافتی (انواع مزاحمت، جوک درباره قومیت‌ها و تصاویر مبتذل)، افزایش مصرف تظاهری، ایجاد حس

بی‌پروایی جنسی، ایجاد حاشیه‌ای امن برای کجروان، افزایش ارتباط‌های نامناسب و اعتیاد موبایلی در قالب طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت عملیاتی شده است. نوع استفاده از تلفن همراه براساس نظریه کارکردگرایی مرتون به دو نوع کاربرد مطلوب و نامطلوب تقسیم‌بندی شد که پیش‌تر بعضی از مؤلفه‌های آن آمد.

ب) میزان استفاده از تلفن همراه: میزان استفاده از تلفن همراه که بر مدت استفاده از این وسیله و مقدار آن تأکید دارد، در سه اندازه کم و اندک، متوسط و نرمال و شدید و زیاد در قالب طیف لیکرت عملیاتی شد.

فضای عاطفی خانواده

منظور از فضای عاطفی خانواده، مجموعه روابط و تعامل‌های روانی و عاطفی اعضای خانواده است. عشق، حالتی از توجه، محبت و گرمی و راحتی در روابط است (ریتیچ و رانت، ۱۹۹۹: ۳۰۷-۳۴۲). روابط عاطفی خانواده براساس نظریه لی پلی در قالب ابعادی از قبیل انتقال محبت و صمیمیت در بین والد و فرزند (درمیان‌گذشتن اسرار با پدر و مادر)، احساس لذت (از حضور در کنار خانواده)، گرمی روابط و احساس احترام، در قالب طیف لیکرت، از ۱ تا ۵ عملیاتی شد.

کنترل اجتماعی

مجموعه وسایل و شیوه‌هایی که با استفاده از آن‌ها، یک گروه یا واحد، اعضای خود را به پذیرش رفتارها، هنجارها، قواعد سلوک و حتی آداب و رسوم منطبق با آنچه گروه مطلوب تلقی می‌کند، سوق می‌دهد. کنترل اجتماعی، یکی از اشکال فشار اجتماعی است و به دو وجه متفاوت صورت می‌پذیرد:

الف) از طریق اجبار اجتماعی که براساس آن و به‌روش‌های گوناگونی مانند مجازات حقوقی و تنبیهی برای جلوگیری از ارتکاب جرم، افراد را به پذیرش شیوه‌های زندگی و مدل‌های رفتاری منطبق با محیط وامی‌دارند.

ب) از طریق اقناع که براساس آن و با تکیه بر آزادی یا دست‌کم رعایت آن، افراد را به انجام رفتارهای مناسب و پذیرش هنجارهای رفتاری وادار می‌سازند. روش‌های مختلف اقناع عبارت‌اند از: تبلیغ، اعطای پاداش و اعتبار مناسب تمجید و استعانت از ارزش‌های اخلاقی (آلن بیرو، ۱۳۶۶: ۳۴۸).

بریت‌ویت از کنترل افراد توسط خانواده، از طریق شرمندسازی بحث می‌کند. به نظر وی، شرمندسازی نوعی ابزار رد اجتماعی در برابر رفتاری ویژه برای تحریک ندامت در شخص خلافکار است.

در این پژوهش، براساس نظریه بریت‌ویت، کنترل والدین در دو بعد کنترل پیونددهنده از طریق رفتارهای شرمندسازی والدین مانند ابراز نگرانی، توضیح خواستن در کمال آرامش، رفتار احترام‌آمیز در صورت بروز رفتار نادرست و کنترل جداکننده از طریق تنبیه فیزیکی نوجوان، محروم‌کردن و واری کردن در قالب طیف لیکرت از ۱ تا ۵ عملیاتی شد.

زمینه ویژه کاربری

این متغیر شامل مکان کاربری، استفاده فردی و جمعی و نحوه آشنایی با تلفن همراه است. برای سنجش مکان کاربری، پرسش شد که بیشتر در کدام یک از مکان‌ها مانند منزل، محل کار، محل تحصیل، کافی‌نت و... و بیشتر در چه شرایطی (فردی یا جمعی) از فناوری‌های نوین استفاده می‌شود. برای سنجش زمان کاربری، زمان استفاده شامل صبح، ظهر، غروب، شب، بعد از نیمه‌شب و سایر موارد سنجش شد و برای سنجش هزینه تلفن همراه، میانگین مبلغ قبض در یک دوره دو ماهه در نظر گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی

جمعیت نمونه این پژوهش، شامل دختران و پسران نوجوان با رعایت نسبت جنسی در رده‌های سنی ۱۲ تا ۱۸ سال، با میانگین سنی ۱۵ سال است. همچنین، تحصیلات والدین پاسخگویان مشابه است و فقط تفاوت اندکی در میزان تحصیلات دانشگاهی پدران و مادران وجود دارد که با توجه به آن، نوع شغل والدین نیز متفاوت است. اغلب، پدران کارمند و مادران خانه‌دارند. به‌طور کلی، اکثر پاسخگویان دارای مسکن شخصی‌اند. همچنین به‌طور متوسط، پاسخگویان در خانواده‌هایی با درآمد یک میلیون و پانصد هزار تومان و هزینه ماهیانه یک میلیون و صد هزار تومان زندگی می‌کنند.

براساس داده‌ها، بیشتر نوجوانان سیم‌کارت اعتباری دارند و میانگین سابقه استفاده از تلفن همراه در بین آنان چهار سال است. همچنین به‌صورت تقریباً یکسانی، هزینه تلفن همراهشان

توسط والدین (۵۱/۸ درصد) و خودشان (۴۳/۲ درصد) تأمین می‌شود. میانگین تماس‌های ارسالی و دریافتی روزانه نوجوانان به‌طور یکسان چهار تماس است؛ درحالی‌که میانگین پیامک‌های ارسالی در یک روز، ۲۲ و میانگین پیامک‌های دریافتی ۲۴ است. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد نوجوانان بیشتر به دوستان هم‌جنس (۶۰/۸ درصد) و جنس مخالف (۲۴/۷ درصد) پیامک ارسال می‌کنند.

جدول ۱. توزیع فراوانی برحسب افراد ارسال‌کننده پیام

درصد	تعداد	
۵/۳	۲۰	خانواده
۶۰/۸	۲۳۱	دوستان هم‌جنس
۲۴/۷	۹۴	دوستان جنس مخالف
۷/۹	۳۰	خویشاوندان
۹۸/۷	۳۷۵	کل
۱/۳	۵	بی‌پاسخ
۱۰۰	۳۸۰	کل

نکته جالب توجه در این پژوهش آن است که بیشتر نوجوانان اظهار کردند بیشتر در اتاق شخصی خود و بدون محدودیت زمانی از تلفن همراهشان استفاده می‌کنند.

جدول ۲. توزیع فراوانی برحسب مکان استفاده از تلفن همراه

بسیار زیاد		زیاد		متوسط		کم		بسیار کم		اصلاً		
ف	ف	ف	ف	ف	ف	ف	ف	ف	ف	ف	ف	
۵۲	۱۳/۹	۸۵	۲۲/۴	۱۳۷	۳۶/۱	۵۰	۱۳/۲	۳۰	۷/۹	۲۱	۵/۶	در جمع خانواده
۱۶۶	۴۳/۷	۱۱۲	۲۹/۵	۵۱	۱۳/۴	۲۷	۷/۱	۱۴	۳/۷	۱۰	۲/۶	در اتاق شخصی
۴۲	۱۱/۱	۶۹	۱۸/۳	۱۰۲	۲۷	۸۴	۲۲/۱	۵۴	۱۴/۲	۲۷	۷/۱	در مهمانی
۸۲	۲۱/۷	۷۴	۱۹/۶	۸۴	۲۲/۱	۵۴	۱۴/۲	۵۳	۱۳/۹	۳۱	۸/۲	در اماکن عمومی

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، بیشتر نوجوانان اظهار داشتند زمان ویژه‌ای برای استفاده از تلفن همراه ندارند و در هر زمان که بخواهند می‌توانند از تلفن همراهشان استفاده کنند.

جدول ۳. توزیع فراوانی برحسب زمان استفاده از تلفن همراه

درصد	فراوانی	
۰/۸	۳	صبح‌ها
۲/۱	۸	ظهرها
۱۰	۳۸	غروب‌ها
۱۸/۹	۷۲	شب‌ها
۲/۹	۱۱	بعد از نیمه‌شب تا نزدیک صبح
۶۳/۲	۲۴۰	زمان ویژه‌ای ندارم
۹۷/۹	۳۷۲	کل
۲/۱	۸	بی‌پاسخ
۱۰۰	۳۸۰	کل

نتایج یافته‌های توصیف متغیرهای تحقیق نشان می‌دهد که براساس اطلاعات به‌دست‌آمده، اکثریت پاسخگویان (۷۶/۱ درصد) رفتار محبت‌آمیز اعضای خانواده با خود را در حد زیاد و ۴۸/۷ درصد بسیار زیاد دانستند که اسرار خود را با آن‌ها در میان می‌گذارند. با توجه به این مطالب، می‌توان نتیجه گرفت که انتقال محبت و صمیمیت در خانواده‌ها نسبتاً متوسط است. ۶۶ درصد پاسخگویان، تا حد زیادی معتقدند که روابط خانوادگی‌شان سرشار از گرمی و علاقه است. همچنین، ۴۶/۷ درصد از نوجوانان تا حد زیادی، ۲۷/۵ درصد تا حدودی و ۲۵/۹ درصد در حد کم با خانواده‌شان تفاهم دارند. به‌نظر می‌رسد که میزان همدلی و گرمی روابط در میان خانواده‌های پاسخگو در سطح متوسط و نسبتاً خوب است. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد میزان صمیمیت پاسخگویان با مادر خانواده، به‌مراتب بیشتر از پدر خانواده است. البته والدین به کنترل تلفن همراه نوجوانان زیاد حساس نیستند و اگر کنترلی صورت گیرد، بیشتر در حد تذکر یا تعیین قوانینی برای شارژ تلفن است.

یافته‌های تحلیلی

بین فضای عاطفی خانواده و کنترل والدین، رابطه وجود دارد. یافته‌ها نشان می‌دهند همبستگی معنادار و معکوسی بین فضای عاطفی خانواده و کنترل والدین وجود دارد. بدین معنا که با افزایش فضای عاطفی خانواده، کنترل جداکننده والدین کاهش می‌یابد. هر قدر فضای عاطفی خانواده صمیمانه‌تر باشد، والدین از کنترل سختگیرانه - که موجب دوری از نوجوان می‌شود - کمتر استفاده می‌کنند.

جدول ۴. ضریب همبستگی فضای عاطفی - کنترل والدین

کنترل و فضای عاطفی	تعداد	ضریب پیرسون	سطح معناداری
فضای عاطفی - کنترل والدین	۳۸۰	-۰/۳۶۰	۰/۰۰۰
فضای عاطفی خانواده - کنترل جداکننده	۳۸۰	-۰/۴۰۱	۰/۰۰۰

بین کنترل والدین و کاربرد (مطلوب و نامطلوب) تلفن همراه، رابطه وجود دارد. همبستگی معنادار و مستقیمی بین کنترل والدین و کاربرد (مطلوب و نامطلوب) تلفن همراه وجود دارد؛ بدین معنا که با افزایش کنترل پیونددهنده توسط والدین، کاربردهای مطلوب تلفن همراه و با افزایش کنترل جداکننده، کاربردهای نامطلوب تلفن همراه در میان نوجوانان افزایش می‌یابد. از این رو، میزان کنترل والدین و میزان فضای عاطفی خانواده، دو عامل بازدارنده در استفاده نامطلوب از تلفن همراه در بین نوجوانان به شمار می‌روند.

جدول ۵. ضریب همبستگی کنترل والدین و کاربرد تلفن همراه

انواع کنترل و کاربرد تلفن همراه	تعداد	ضریب پیرسون	سطح معناداری
کنترل والدین - کاربرد کلی تلفن همراه	۳۸۰	۰/۵۲۴	۰/۰۰۰
کنترل پیونددهنده - کاربرد مطلوب تلفن همراه	۳۸۰	۰/۳۸۴	۰/۰۰۰
کنترل جداکننده - کاربرد نامطلوب تلفن همراه	۳۸۰	۰/۴۹۹	۰/۰۰۰

بین فضای عاطفی خانواده و کاربرد (مطلوب و نامطلوب) تلفن همراه، رابطه وجود دارد.

یافته‌ها بیانگر آن است که میان فضای عاطفی خانواده و کاربرد تلفن همراه، رابطه معنادار و معکوس وجود دارد. بدین معنا که هر قدر نوجوانان از فضای عاطفی مناسب و صمیمانه‌تری در خانواده برخوردار باشند، کاربرد نامطلوب تلفن همراه در آن‌ها کاهش می‌یابد.

جدول ۶. ضریب همبستگی فضای عاطفی خانواده و کاربرد تلفن همراه

فضای عاطفی خانواده و کاربرد تلفن همراه	تعداد	ضریب پیرسون	سطح معناداری
فضای عاطفی خانواده- کاربرد کلی تلفن همراه	۳۸۰	-۰/۲۸۸	۰/۰۰۰
فضای عاطفی خانواده- کاربرد مطلوب تلفن همراه	۳۸۰	۰/۰۷۲	۰/۰۹۳
فضای عاطفی خانواده- کاربرد نامطلوب از تلفن همراه	۳۸۰	-۰/۳۹۷	۰/۰۰۰

بین زمینه ویژه کاربری و کاربرد تلفن همراه، رابطه وجود دارد. همبستگی معنادار و مستقیمی بین مکان استفاده از تلفن همراه و کاربرد آن وجود دارد؛ بدین معنا که هر قدر نوجوان امکان استفاده از تلفن همراه را در مکان‌های مختلف داشته باشد و با محدودیت روبه‌رو نباشد، کاربرد تلفن همراه توسط نوجوان نیز افزایش می‌یابد. بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده و کاربرد تلفن همراه، رابطه وجود دارد. همبستگی معناداری بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی و کاربرد تلفن همراه وجود ندارد. از این رو، می‌توان نتیجه گرفت که پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده‌های نوجوانان، تأثیری بر کاربرد تلفن همراه در میان آن‌ها ندارد. به عبارت دیگر، میزان استفاده و شیوع و گستردگی آن در میان نوجوانان، فراتر از متغیر تأثیرگذاری مانند پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده آن‌هاست.

جدول ۷. ضریب همبستگی زمینه کاربری و پایگاه اجتماعی با کاربرد تلفن همراه

زمینه کاربردی پایگاه اجتماعی با کاربرد تلفن همراه	تعداد	ضریب پیرسون	سطح معناداری
مکان استفاده از تلفن همراه- کاربرد تلفن همراه	۳۸۰	۰/۱۲۵	۰/۰۱۴
پایگاه اجتماعی- اقتصادی- کاربرد تلفن همراه	۳۸۰	-۰/۰۴۵	۰/۳۸۲

بین جنسیت پاسخگو و کاربرد (مطلوب و نامطلوب) تلفن همراه، رابطه وجود دارد. یافته‌ها بیانگر آن است که کاربرد تلفن همراه، بین دو جنس، تفاوت معنادار دارد. بدین معنا که کاربرد مطلوب تلفن همراه در میان دختران و کاربرد نامطلوب در میان پسران بیشتر است.

جدول ۸. ضریب اختلاف بین جنسیت و کاربرد تلفن همراه

سطح معناداری	T	جنسیت		جنسیت و کاربرد تلفن همراه
		مرد	زن	
۰/۰۰۲	۳/۰۹۹	۲/۷۴	۳/۰۹	کاربرد مطلوب تلفن همراه
۰/۰۰۰	-۴/۱۸۲	۲/۸۵	۲/۳۳	کاربرد نامطلوب تلفن همراه

تحلیل رگرسیون

نتایج تحلیل رگرسیون این پژوهش نشان می‌دهد که میزان همبستگی متغیر کاربرد تلفن همراه در یک ترکیب خطی با متغیرهای وارد شده در معادله $۰/۵۷$ و ضریب تعیین ۳۲ درصد است. در واقع، حدود ۳۲ درصد از واریانس کاربرد تلفن همراه، از طریق متغیرهای مستقل تبیین و توجیه شده است. همچنین، یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون چندمتغیره بیانگر آن است که متغیر کنترل والدین ($۰/۳۵$)، بیشترین میزان تأثیر رگرسیونی را در این پژوهش دارد. کاربرد تلفن همراه = $(-۰/۱۰)$ فضای عاطفی خانواده + $(۰/۳۵)$ کنترل والدین + $(۰/۲۹)$ مکان استفاده از تلفن همراه - $۰/۰۸$ پایگاه اجتماعی و اقتصادی.

جدول ۹. نیکویی برازش مدل رگرسیون بین متغیرهای مستقل و وابسته

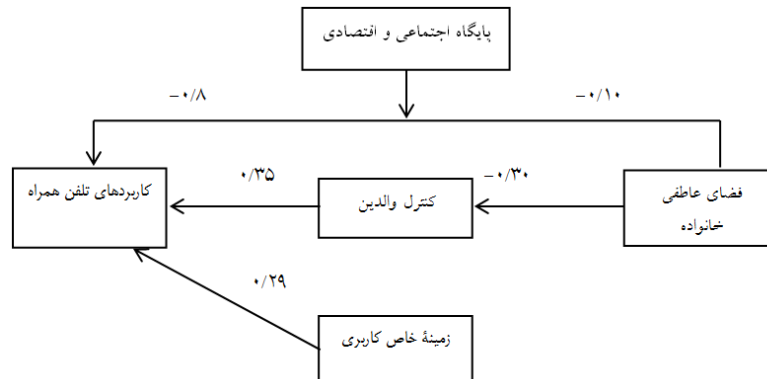
شاخص‌های آماری	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین خالص	برآورد خطای استاندارد
۱	^a ۰/۴۷۱	۰/۲۲۲	۰/۲۲۰	۰/۷۵۷
۲	^b ۰/۵۶۰	۰/۳۱۴	۰/۳۱۰	۰/۷۱۲
۳	^c ۰/۵۶۸	۰/۳۲۳	۰/۳۱۷	۰/۷۰۸
۴	^d ۰/۵۷۴	۰/۳۳۰	۰/۳۲۳	۰/۷۰۵

جدول ۱۰. ضرایب رگرسیون بین متغیرهای پیش‌بین (مستقل) و ملاک (وابسته)

Sig.	t	ضرایب استاندارد شده		B	
		Beta	Std. Error		
۰/۰۰۰	۱۶/۰۹۳		۰/۰۹۲	۱/۴۸۸	مقادیر ثابت
۰/۰۰۰	۱۰/۶۳۶	۰/۴۷۱	۰/۰۰۲	۰/۰۲۴	کنترل والدین
۰/۰۰۰	۸/۱۶۰		۰/۱۱۶	۰/۹۴۶	مقادیر ثابت
۰/۰۰۰	۸/۳۶۰	۰/۳۵۷	۰/۰۰۲	۰/۰۱۹	کنترل والدین
۰/۰۰۰	۷/۰۶۹	۰/۳۱۷	۰/۰۰۲	۰/۰۱۳	مکان استفاده
۰/۰۰۰	۶/۴۸۱		۰/۲۰۳	۱/۳۱۶	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۷/۶۵۰	۰/۳۵۱	۰/۰۰۲	۰/۰۱۸	کنترل والدین
۰/۰۰۰	۶/۴۳۸	۰/۲۹۵	۰/۰۰۲	۰/۰۱۲	مکان استفاده
۰/۰۲۷	-۲/۲۱۵	-۰/۱۰۱	۰/۰۰۲	-۰/۰۰۴	فضای عاطفی خانواده
۰/۰۰۰	۶/۷۱۲		۰/۲۲۷	۱/۵۲۱	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۷/۶۴۴	۰/۳۵۰	۰/۰۰۲	۰/۰۱۸	کنترل والدین
۰/۰۰۰	۶/۵۱۱	۰/۲۹۷	۰/۰۰۲	۰/۰۱۲	مکان استفاده
۰/۰۲۱	-۲/۳۱۹	-۰/۱۰۶	۰/۰۰۲	-۰/۰۰۴	فضای عاطفی خانواده
۰/۰۴۶	-۲/۰۰۳	-۰/۰۸۵	۰/۰۰۲	-۰/۰۰۵	پایگاه اجتماعی و اقتصادی

تحلیل مسیر

تحلیل مسیر، شیوه‌ای برای مطالعه تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته به صورت سازوکاری علی است. یافته‌های تحلیل مسیر نشان می‌دهد میزان تأثیر مستقیم فضای عاطفی خانواده بر کاربردهای تلفن همراه ۰/۱۰- درصد، حاصل ضرب تأثیر غیرمستقیم آن ۰/۱۰- درصد و در نهایت، اثر کل آن ۰/۲۰ درصد است. در مجموع، در این مدل، مقدار ضریب تعیین ۳۲ درصد است؛ بدین معنا که ۳۲ درصد از مجموع تغییرهای کاربردهای تلفن همراه توسط عوامل مذکور تبیین شده است.

نتیجه گیری

استفاده از تلفن همراه در بین نوجوانان به سرعت در حال گسترش است. سابقه استفاده از تلفن همراه در بین نوجوانان به طور متوسط چهار سال است. با توجه به قرار گرفتن نوجوانان در دوران بلوغ، میل آن‌ها به کسب استقلال و گرایششان به گروه همسالان، نتایج نشان داد بیشترین پیامک ارسالی در یک روز به دوستان هم‌جنس و غیرهم‌جنس با محتوای ابراز محبت و دوستی است. با ظهور تلفن همراه و امکانات آن مانند پیام‌های متنی، ارتباط بین نوجوانان بیشتر و قوی‌تر شد و به دنبال آن، فرهنگ ارتباطی جدیدی ظهور یافت.

نوجوانان از میان امکانات مختلف تلفن همراهشان، بیش از همه از ذخیره و گوش دادن به موسیقی، پیامک، ساعت هشدار و اینترنت استفاده می‌کنند.

محتوای پیامک‌های دریافتی و ارسالی نوجوانان بیشتر شامل ابراز محبت و دوستی، جوک و لطیفه درباره قومیت‌ها، احوالپرسی و تبریک و تسلیت مناسبت‌های مختلف است. در میان محتوای مطلوب پیامک‌ها، خیل عظیم پیام‌های کوتاه در مناسبت‌های مذهبی، بر اهمیت کارکرد اعتقادی این وسیله تأکید دارد. از این‌رو، سامانه پیام کوتاه در راستای ترویج و تحریک اخلاق دینی، افزایش دانش دینی، ترویج و تحریک احساسات و عواطف دینی مردم، نقش بسزایی ایفا می‌کند.

از کاربردهای نامطلوب پیامک، جوک و لطیفه درباره قومیت‌هاست که بیشترین کاربرد را در نوجوانان دارد و موجب اشاعه باور غلط درباره قومیت‌های مختلف و توهین به این اقوام می‌شود. از دیگر کاربردهای نامطلوب این وسیله، ایجاد ارتباط نامناسب و افزایشی با دوستان (هم‌جنس و جنس مخالف) و همچنین اعتیاد موبایلی است. استفاده آسیب‌زا از تلفن همراه،

وضعیتی است که با استفاده فراوان و اشتغال ذهنی به آن مشخص می‌شود و بیانگر وابستگی فوق‌العاده نوجوانان به تلفن‌های همراهشان است؛ به طوری که موجب احساس ناراحتی در صورت جا گذاشتن تلفن همراه و ایجاد یک وسواس و مشغولیت فکری در نوجوانان می‌شود. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد حدود ۳۰ درصد از محتوای پیام‌های دریافتی و ارسالی نوجوانان تصاویر مبتذل است که میزانی شایان توجه است و بر کاربرد نامطلوب تلفن همراه دلالت دارد. این امر با نتایج تحقیق منطقی همخوانی دارد که یکی از کاربردهای نامطلوب تلفن همراه را از بین رفتن شرم و حیای تدریجی می‌داند. به نظر می‌رسد که نوجوانان با ارسال و دریافت پیام‌هایی که در گذشته تابو به‌شمار می‌رفت، به تدریج در قالب شوخی و طنز و ضرورت پاسخ متقابل به آن‌ها پیش رفته‌اند؛ تا جایی که قبح آن از بین رفته است و وی را به خنده و شادمانی وامی‌دارد. شاید کاربرد نامطلوب تلفن همراه به این دلیل باشد که در ایران، در بستری که هیجان‌جویی و تنوع‌طلبی نوجوانان و جوانان ارضا نمی‌شود، تلفن همراه چنین نقشی می‌یابد. کاربردهای مطلوب تلفن همراه از منظر نوجوانان، بیشتر ایجاد هیجان‌های مثبت است که موجب احساس شادی و هیجان و نشاط از طریق دریافت تماس‌های غیرمنتظره و دریافت پیام کوتاه از طرف دوستانشان می‌شود که نتایج تحقیقات عاملی با این نتایج مطابقت دارد. درحقیقت، بعضی از عواملی که سبب می‌شوند تلفن همراه و سرویس پیام کوتاه آن، از جذابیت لازم برای رضایت خاطر کاربران برخوردار باشد، اقتصادی بودن سرویس پیام کوتاه (از نظر هزینه و وقت) و ارضای نوجویی نوجوانان با تبادل حجم گسترده و وسیعی از طنز و شوخی و سرگرمی است.

از دیگر کاربردهای مطلوب، ایجاد خلاقیت هنری و ادبی در نوجوانان است که از طریق تلاش برای ترسیم عکس و ایجاد واژه‌های رمزی مخصوص به خودشان در نوجوانان نمود پیدا می‌کند. از دیگر کاربردهای مطلوب آن، ایجاد ارتباط مناسب با همکلاسی‌هاست که با نتایج تحقیق منطقی و اکرامی، تا حدی همسویی دارد.

به‌طور کلی کاربردهای مطلوب نوجوانان در این تحقیق، تا حدودی متمایل به زیاد و کاربردهای نامطلوب نوجوانان تا حدودی متمایل به کم ارزیابی شده است. از میان متغیرهای تحقیق، کاربرد تلفن همراه با فضای عاطفی خانواده، کنترل والدین، مکان استفاده از تلفن همراه و جنسیت رابطه معنادار دارد.

در این تحقیق، بین فضای عاطفی خانواده و کاربرد تلفن همراه نوجوانان رابطه معناداری وجود دارد؛ بدین معنا که هرچه فضای عاطفی خانواده صمیمی تر باشد، استفاده نامطلوب از تلفن همراه در میان نوجوانان کاهش می یابد که با نظریه لی پلی مطابقت دارد. وی معتقد است شناخت کیفیت پرورش فرد در خانواده، شاخص مهمی برای رفتار اجتماعی فرد تلقی می شود. همچنین قلمروی خانواده به عنوان محلی برای پاسخ به نیازها شناسایی می شود و همچنین، یکی از نیازهای اساسی و روانی انسانی، نیاز به محبت است. چنانچه فردی عشق یا دوستی را در خانواده مبادله کند، حتی اگر منزلت و وضع اجتماعی مناسبی بیابد، در مقایسه با وجود روابط عاطفی گرم، درجات پایین تری از رضایت را دارد. پژوهش ها نشان می دهد که هر قدر فرد رضایت کمتری داشته باشد، احتمال بروز رفتار نابهنجار در او افزایش می یابد. هنگامی که نوجوان، فضای عاطفی صمیمانه تر و گرم تری در خانه داشته باشد، استفاده نامطلوب او از تلفن همراه کاهش می یابد.

با توجه به یکی از فرضیه های پژوهش مبنی بر وجود رابطه بین فضای عاطفی خانواده و کنترل جداکننده والدین، می توان نتیجه گرفت که هر قدر فضای عاطفی خانواده صمیمی تر باشد، کنترل جداکننده - که به بروز رفتارهای آسیب زا در نوجوان منجر می شود - کاهش می یابد. این نتایج با پژوهش کاتز مطابقت دارد که بیان می کند وجود دل بستگی ایمن (سرمایه اجتماعی) در خانواده، موجب کاهش شرمند سازی جداکننده والدین و کاهش بروز رفتار نابهنجار و جرم می شود. در این پژوهش نیز فضای عاطفی خانواده (به عنوان سرمایه اجتماعی فرد)، عاملی بازدارنده در نوع کنترل والدین است تا از بروز رفتارهای نابهنجار در زمینه استفاده از تلفن همراه جلوگیری کند که با نظریه بریث ویت همخوانی دارد. بریث ویت مدعی است که در جوامع سنتی - که در آنها، روابط متقابل قوی تری وجود دارد و فردگرایی ضعیف است - شرمند سازی پیوند دهنده مؤثرتر است و مانع کج رفتاری بیشتر می شود.

فرض دیگر این پژوهش، بررسی رابطه میان کنترل والدین و کاربرد تلفن همراه است. یافته های پژوهش نشان می دهد که میان کنترل والدین و کاربرد تلفن همراه، رابطه مستقیم و قوی وجود دارد؛ بدین معنا که هرچه کنترل پیوند دهنده والدین افزایش یابد، کاربرد مطلوب تلفن همراه در بین نوجوانان نیز افزایش می یابد. همچنین، با افزایش کنترل جداکننده، کاربرد نامطلوب از تلفن همراه نیز افزایش می یابد.

مدل حاصل از رگرسیون نشان می‌دهد که ۳۲ درصد از تغییرهای کاربرد تلفن همراه توسط متغیر مستقل پیش‌بینی می‌شود؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که متغیرهای کنترل والدین، زمینه ویژه کاربری (مکان استفاده از تلفن همراه) و فضای عاطفی خانواده، نوع کاربرد تلفن همراه را پیش‌بینی می‌کنند و این پیش‌بینی، بیشتر ناشی از متغیر کنترل والدین و مکان استفاده از تلفن همراه است تا فضای عاطفی خانواده. از این‌رو، تحلیل مسیر، مدل نظری پژوهش را تأیید می‌کند.

افزایش سیم‌کارت‌های اعتباری شاید به دلیل ارزان بودن و دسترسی یکسان طبقات و سنین مختلف جامعه به تلفن همراه، موجب گسترش روابط نوجوان با دوستان خود بدون محدودیت و استفاده از پیامک‌ها با محتوای مختلف شده است. نتایج نشان می‌دهد که از جمله عوامل تأثیرگذار بر میزان استفاده تلفن همراه توسط نوجوان، وجود فضای عاطفی در خانواده و کنترل مناسب والدین است که به‌عنوان دو عامل بازدارنده در کاربرد نامطلوب و استفاده بیش‌ازحد تأثیرگذار است. اگر محیط خانواده به‌لحاظ عاطفی و روانی، برای نوجوان مناسب باشد و نظارت بر استفاده از تلفن همراه به‌طور مناسب صورت گیرد، نوجوان گرایش کمتری به استفاده مفرط و نامطلوب از تلفن همراه خواهد داشت. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، به بررسی میزان مطلوبیت استفاده از تلفن همراه در بین نوجوانان، تلفن همراه و جبران خلأ ارتباطی دختران و پسران در دوران بلوغ و کنترل والدین بر تلفن همراه از دیدگاه والدین پرداخته شود.

منابع

- برکو، ریام و همکاران (۱۳۷۸)، مدیریت ارتباطات، ترجمه سیدمحمد اعرابی و داود ایزدی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- بیرو، آلن (۱۳۶۶)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران: نشرکیهان.
- دهقان، علیرضا (۱۳۸۱)، نظریه‌های ارتباطات، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- راجرز، اورت ام و اف، فلویید شومیکر (۱۳۶۹)، رسائش نوآوری‌ها رهیافتی میان فرهنگی، ترجمه عزت‌الله کرمی و ابوطالب فنایی، شیراز: دانشگاه شیراز.
- صدیق سروسستانی، رحمت‌الله (۱۳۹۰)، آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)، تهران: سمت.

- غفاری، غلامرضا و عادل، ابراهیمی (۱۳۸۴)، *جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی*، تهران: نشر لویه.
- کوثری، مسعود و دیگران (۱۳۸۵)، «کاربرد تلفن همراه برای کاربران ایرانی (با تأکید بر نظریه استفاده و خشنودی)»، *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، شماره ۷: ۲۰۳-۲۲۶.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۳)، و ندالیسم مبانی روان‌شناسی اجتماعی جامعه‌شناسی و روان‌شناسی رفتار و ندالیستی در مباحث آسیب‌شناسی و کژرفتاری، تهران: انتشارات آن.
- محمدی اصل، عباس (۱۳۸۴)، *بزهکاری نوجوانان و نظریه‌های انحراف اجتماعی*، تهران: نشر علم.
- محمدی، زهرا (۱۳۸۳)، *بررسی آسیب‌های اجتماعی زنان در دهه ۱۳۸۰-۱۳۷۰*، تهران: انتشارات شورای فرهنگی اجتماعی زنان.
- مک‌کویل، دنیس (۱۳۸۰)، *مخاطب‌شناسی*، ترجمه مهدی منتظر قائم، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ای.
- وینداهال، سون و همکاران (۱۳۷۶)، *کاربرد نظریه‌های ارتباطات*، ترجمه علیرضا دهقان، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ای.

- Giddens, A. (1998), *The Third way: The Renewal of Social Democracy*, cambridg, polity press.
- Ling, R and Yttri (2004), *Control, emancipation and status: The mobile telephone in the teens parental and peer group control relationship*, oxford Dostopna, <http://mobile.ris.org/uploadi/editor/2004-control-Emancipation and status. pdf> (10.maj 2006).
- Sternberg. L and monham.c (2007), "Age differences in resistance to peer influence", *Dev psychol*, No 43(6):1531-1543.
- Yardi, Sarita. A(2012), "social media at the boundaries: supporting parents in managing youths social media use", *Georgia Institute of Technology*, NO 35:2534-2543
- Yardi, Sarita, Amy Brukman(2011), "social and technical challenges in parenting teens social media use", *CHI 11 proceedings of the sigchi conference on human factors in computing systems*, NO: 2:3237-3246.